

VÄSTERÅS STAD

Individ och familjförvaltningen

Persson, Christina

Sida
1 (1)

Datum
2019-05-13

Diariennr
Dnr: 2019/00168

Justitiedepartementet

Dnr: Ju2018/04195/L5

Remissvar SOU 2018:69 "Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet".

Slutbetänkande av "Utredningen om starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott mot hedersmotiv".

Förslag till beslut

Individ- och familjenämnden har tagit del av SOU 2018:69 Slutbetänkande av "Utredningen om starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott mot hedersmotiv – Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet".

Nämnden har inga invändningar eller ytterligare synpunkter på förslagen i slutbetänkandet och överlämnar remissvaret till Justitiedepartementet.

Sammanfattning

Utredningens sammantagna bedömning är att barnäktenskap bör kriminaliseras och att det finns ett tillräckligt stort tillämpningsområde för att en straffbestämmelse ska kunna motiveras. Ansvar för barnäktenskapsbrott bör alltså träffa den som "förmår" eller "tillåter" barnet att ingå äktenskap. Utredningens förslag kan sammanfattas med att några juridiskt giltiga svenska barnäktenskap inte längre kan ingås och föreslagna skärpningar av reglerna kring erkännande av utländska barnäktenskap kommer att få till följd att utländska barnäktenskap i princip aldrig kommer att erkännas. Straffet för brottet ska vara fängelse i högst fyra år.

Utredningen föreslår att ett utreseförbud för barn som riskerar att föras utomlands för att ingå äktenskap eller könsstympas införs samt att ett utreseförbud som avser dessa fall införs i LVU. Förslaget utgår i huvudsak från lagens befintliga systematik. Detta innebär bl.a. att socialnämnden i brådskande fall bör kunna besluta om ett tillfälligt utreseförbud, vilket därefter måste underställas förvaltningsrättens prövning inom viss tid (jfr 6 och 7 §§ LVU om omedelbart omhändertagande). Bestämmelsen tar sikte på risken att barnet *förs utomlands* i något av de angivna syftena. Härmed avses att någon annan än barnet själv för ut detta ur landet, genom att resa med barnet eller på något annat sätt aktivt verka för en sådan resa, t.ex. anordna eller planera denna. Bestämmelsen bör även vara tillämplig i de fall barnet medverkar till att föras utomlands genom en sådan resa. Däremot ska helt självständiga resor vilka sker på barnets initiativ utan inblandning från någon annan inte omfattas.

Utredningen föreslår att det i 29 kap. 2 § brottsbalken införs en ny punkt 9 som innebär att det vid bedömningen av straffvärdet som en försvärande omständighet särskilt ska beaktas om ett motiv för brottet varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder.

Utredningens uppfattning är att när det gäller hanteringen av enskilda ärenden finns det utrymme för en förbättrad samverkan, mellan främst socialtjänsterna och utrikesförvaltningen för att hjälpa den som förts utomlands hem till Sverige. Kunskaperna i dessa frågor varierar hos landets socialtjänster. De bedömer att Socialstyrelsen därför bör ges i uppdrag att utveckla socialtjänsternas möjligheter att samverka effektivt med bl.a. utrikesförvaltningen genom att ta fram metodstöd för hanteringen av dessa ärenden.

Inledning

Regeringen beslutade den 9 mars 2017 att uppdra åt en särskild utredare att undersöka behovet av åtgärder i syfte att säkerställa ett starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotiv.

”Utredarna har i det sammanhanget haft i uppdrag att bl.a.

- utvärdera tillämpningen av straffbestämmelserna om äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa,
- undersöka i vilken utsträckning hedersmotiv beaktas av polis, åklagare och domstolar,
- ta ställning till om det bör införas en särskild straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv och lämna förslag på hur en sådan bestämmelse bör utformas,
- följa det pågående utvecklingsarbetet inom Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten och bedöma om det behöver vidtas ytterligare åtgärder för att öka förutsättningarna för lagföring för brotten äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa,
- undersöka hur samverkan mellan olika berörda myndigheter fungerar, och
- analysera möjligheterna att föra statistik över hedersrelaterade brott och, om det bedöms möjligt, föreslå hur sådan statistik skulle kunna tas fram”.

Utredningen erhöll även genom ett tilläggsdirektiv ett utvidgat uppdrag, som innebar att utredningen även skulle analysera och ta ställning till den internationella dimensionen av tvångsäktenskap och könsstympning.

I den delen har ingått att

- ”analysera och ta ställning till möjligheterna att införa mer effektiva verktyg för att förebygga och förhindra att personer med anknytning till Sverige tvingas ingå äktenskap eller könsstympas utomlands, såsom omhändertagande, återkallelse och spärr av pass samt utfärdande av reseförbud i skyddande syfte, liksom åtgärder för att framtvinga eller underlätta ett återförande till Sverige av den utsatta personen,
- analysera och ta ställning till hur samverkan mellan rättsväsendets myndigheter, socialtjänsten, skolan och utrikesförvaltningen i ärenden om tvångsäktenskap med internationella inslag kan utvecklas och arbetsmetodiken förbättras, och
- analysera och ta ställning till hur arbetsmetodiken kan förbättras och samverkan utvecklas mellan berörda aktörer i ärenden om könsstympning. I utredningens uppdrag har även ingått att vid behov lämna förslag till författningsändringar”¹.

Sammanfattning av SOU 2018:69

Den svenska rättsordningen godtar inte tvångsäktenskap och barnäktenskap. Detta kommer till uttryck på olika sätt genom lagbestämmelser såväl på det civilrättsliga och internationellt privaträttsliga området som på det straffrättsliga området.

Könsstympning av flickor och kvinnor är förbjudet enligt ”Lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor”. Ändå förekommer det att barn och unga, framför allt flickor och unga kvinnor, som lever i Sverige uppger sig vara gifta eller förs utomlands för att ingå tvångsäktenskap eller utsättas för könsstympning. En viktig del i arbetet mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och

¹ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 11-12

könsstympning är att det finns en effektiv och ändamålsenlig lagstiftning. Trots lagändringar som genomförts under senare år talar mycket för att förekomsten av framför allt barnäktenskap och tvångsäktenskap inte har minskat. 2014 lagstiftades mot äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa men endast ett fåtal har dömts för brotten. Problematiken tros ligga i att brotten överhuvudtaget inte upptäckts och polisanmäls^{2, 3}.

”Barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning är komplexa företeelser, som inte sällan genomförs i utlandet. De personer som sanktioneras dessa handlingar kan finnas både i Sverige och utanför landets gränser. Ett flertal svårigheter kan kopplas till den internationella dimensionen, bl.a. myndigheternas begränsade handlingsutrymme i sådana ärenden, bevissvårigheter vid brott begångna i utlandet och bristande samverkan mellan berörda myndigheter.

Det är viktigt att betona att såväl lagstiftningen som utredningens arbete mot tvångsäktenskap, barnäktenskap och könsstympning avser att skydda utsatta personer, inte att angripa eller peka ut vissa grupper. Skyddet för de utsatta värnar om lika mänskliga rättigheter för alla och är oberoende av vilken grupp som den enskilda tillhör⁴.

Tvångsäktenskap

”Med tvångsäktenskap avses både äktenskap som har ingåtts genom tvång och äktenskap som har ingåtts efter andra kvalificerade påtryckningar. Tvångsäktenskap drabbar främst barn och unga vuxna, vilket innebär att många barnäktenskap samtidigt är tvångsäktenskap.

Ingen får tvingas att ingå äktenskap. I svensk lagstiftning säkerställs detta bl.a. genom äktenskapsbalkens krav på båda parter samtidiga närvaro och att båda parter uttryckt sitt samtycke till äktenskapet⁵. Inte heller utländska tvångsäktenskap erkänns i Sverige⁶.

Den som tvingar någon till äktenskap kan beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, komma att dömas för människohandel⁷, äktenskapstvång⁸ eller vilseledande till tvångsäktenskapsresa⁹. Det är av olika skäl svårt att få en säker bild av omfattningen av tvångsäktenskap. Sådana äktenskap ingår ofta i ett större sammanhang där människor lever med begränsningar i sina möjligheter att välja partner. Viss ledning kan fås i Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors kartläggning ”*Gift mot sin vilja*” (2009:5). Kartläggningen genomfördes utifrån en enkätundersökning bland 6 000 unga i åldern 16–25 år. Utifrån undersökningen uppskattades att cirka 70 000 unga, varav flertalet kvinnor, har ett villkorat eller begränsat val när det gäller äktenskap och val av partner. Myndigheten har också uppskattat att 8 500 av dessa unga känner sig oroliga för att inte själva få välja vem de ska gifta sig med¹⁰.

² Årsrapport 2017, Länsstyrelsen Östergötlands nationella uppdrag om hedersrelaterat våld och förtryck – verksamheten under 2017

³ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 59-60

⁴ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 60

⁵ 4 kap. 2 § första stycket första och andra meningarna äktenskapsbalken

⁶ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 60

⁷ 4 kap. 1 a § brottsbalken

⁸ kap. 4 c § brottsbalken

⁹ 4 kap. 4 d § brottsbalken

¹⁰ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 60-61

Barnäktenskap

”Det finns inte någon möjlighet att gifta sig före 18 års ålder i Sverige. I Sverige definieras barnäktenskap som ett äktenskap där en eller båda parterna är under 18 år¹¹. Ett utländskt barnäktenskap erkänns inte heller i Sverige, om någon av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige vid tidpunkten för äktenskapets ingående. Utredningen har i delbetänkandet (SOU 2017:96) föreslagit att reglerna mot erkännande av äktenskap bör utvidgas till fall då, oavsett parternas anknytning till Sverige, någon av parterna var under 18 år när någon av dem kom till Sverige. Riskerna med barnäktenskap är många och väl kända. Barn som ingår äktenskap fräntas inte bara sin barndom, utan förnekas i många fall även utbildning och utsätts, på grund av sin livssituation, för stora risker avseende hälsa och våld i hemmet¹².

Barnäktenskap är ett globalt problem och angår alla världens länder. Försöken med att komma till rätta med barnäktenskap har pågått i många år på den internationella arenan¹³, ¹⁴.

”Fattigdom är en stor bidragande orsak till att föräldrar gifter bort sina barn och då främst sina döttrar¹⁵. En annan anledning till att äktenskap ingås vid ung ålder är att sexuella förbindelser utanför äktenskapet inte accepteras¹⁶. Mer än 700 miljoner kvinnor som lever världen över uppskattas ha ingått äktenskap som barn¹⁷.

Under de senaste åren har ett stort antal människor sökt sig till Sverige och många av dem som kommit är barn. I Migrationsverkets rapport *Är du gift? Utredning av handläggning av barn som är gifta när de söker skydd i Sverige* (2016) har 132 barn befunnits vara gifta och mörkertalet bland de asylsökande befaras vara stort, varför antalet gifta barn som lever i Sverige torde vara betydligt fler. Av de 132 identifierade barnen är 129 flickor och 3 pojkar. Huvuddelen av barnen som har identifierats som gifta är 16–17 år gamla. Socialstyrelsen har fått regeringens uppdrag att analysera socialtjänstens handläggning i ärenden som rör barn som kommer till Sverige och uppges vara gifta. I uppdraget ingår att ta fram och sprida en förstärkt vägledning till kommunerna om handläggningen av dessa ärenden samt ta fram och sprida information till barn som uppges vara gifta och deras närstående om gällande lagar och praxis, såsom förbud mot barn- och tvångsäktenskap¹⁸, ¹⁹.

Könsstypning av flickor och kvinnor

Könsstypning av flickor och kvinnor är ett brott mot barns rättigheter och grundläggande mänskliga rättigheter. Könsstypning av flickor och kvinnor är en allvarlig kränkning som medför ett stort lidande och kan vara ett uttryck för hedersnormer. Könsstypning syftar till att kontrollera flickors och kvinnors kroppar och sexualitet och har bl.a. att göra med föreställningen att mäns och familjers heder beror på kvinnors och flickors sexuella beteende. Ingreppet uppfattas ofta som socialt viktigt för att en flicka ska ses som ”ren” och som oskuld vid giftermål, eller som en övergång från att vara barn till att bli en vuxen kvinna. Ingreppen har inte någon medicinsk grund och innebär att större eller mindre delar av de yttre kvinnliga könsorganen tas bort eller skadas. Det är oftast flickor i 4–14-årsåldern som

¹¹ prop. 2013/14:208 s. 20

¹² Faktablad från Nationella Kompetensteamet, Länsstyrelsen Östergötland.

¹³ SE bl.a. FN:s konvention om avskaffande av all diskriminering av kvinnor (SÖ 1980:8)

¹⁴ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 61

¹⁵ UNICEF:s faktablad om barnäktenskap från april 2017

¹⁶ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, (2009), *Gift mot sin vilja*

¹⁷ UNICEF (2014) Ending Child Marriage: *Progress and prospects*

¹⁸ Regeringsbeslut S2017/01011/FST (delvis). När det gäller uppdraget att ta fram och sprida en förstärkt vägledning till kommunerna finns en rapport publicerad 17 november 2017.

¹⁹ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 62

könsstympas, men även spädbarn drabbas, ibland även vuxna kvinnor som ska gifta sig, som är gravida med sitt första barn eller som just fött sitt första barn^{20, 21}.

Könsstympning av flickor förekommer på många håll runt om i världen, i såväl kristna som muslimska grupper. UNICEF uppskattar att mer än 200 miljoner flickor och kvinnor som lever i dag har utsatts för någon form av könsstympning. 44 miljoner av dessa 200 miljoner är flickor under 15 år²². Sverige var det första landet i Europa som lagstiftade mot könsstympning av flickor och kvinnor. Det finns dock enbart två fällande domar i Sverige vad gäller genomförd könsstympning. I båda fallen, som rörde flickor i tonåren, hade flickorna könsstympats i utlandet och själva sökt stöd och berättat om övergreppet för myndigheter. I februari 2018 fastställdes också den första domen för stämpling till könsstympning i hovrätten. Det finns olika uppskattningar av förekomsten av könsstympning bland flickor och kvinnor i Sverige. Socialstyrelsen uppskattar att närmare 38 000 flickor och kvinnor i Sverige kan ha varit utsatta för någon typ av könsstympning. Omkring 7 000 är flickor under 18 år. Studien är baserad på flickor och kvinnor som är födda i länder där prevalensen för könsstympning är över 50 procent²³. Regeringen har utarbetat en nationell handlingsplan för arbetet mot könsstympning av flickor och kvinnor²⁴.

Tvångsäktenskap, barnäktenskap och könsstympning är en del av det hedersrelaterade våldet och förtrycket

Begreppet hedersrelaterat våld och förtryck är numera tydligt etablerat och även om det inte alltid ges ett helt enhetligt innehåll beskrivs det ofta på ungefär samma sätt.

Hedersrelaterat våld och förtryck kan generellt beskrivas som kopplat till s.k. hedersnormer, vilka bygger på starka patriarkala och heteronormativa föreställningar. Kännetecknande är att individens intresse anses vara underordnat familjens, att individens handlingar anses påverka hela familjens anseende och att individens sexualitet är hela familjens angelägenhet. Till normerna hör bl.a. uppfattningen att familjens rykte och anseende är avhängigt kvinnliga familjemedlemmars kyskhets och oskuld samt deras faktiska och påstådda beteende i förhållande till dessa ideal. Vad som här sägs om familjen kan även gälla släkten eller en annan jämförbar grupp, t.ex. en klan. Kontrollen av flickors och kvinnors liv kan sträcka sig från vardagliga former av begränsningar som berör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, arbete, giftermål och skilsmässa. I sin mest extrema form resulterar hederstänkandet i tvångsäktenskap, hot om våld och våld inklusive dödligt våld²⁵.

Könsstympning kan ses som en av flera kontrollmekanismer som historiskt/traditionellt sett använts för att upprätthålla oskuldsnormer. Det hedersrelaterade våldets kollektiva karaktär innebär att det kan finnas flera förövare och det kan utövas av både män och kvinnor. Det förekommer att pojkar och unga män är utsatta för hot, kontroll och begränsningar samt äktenskapstvång som har sin bakgrund i hedersnormer. Även denna grupp kan alltså drabbas av allvarlig brottslighet i hederns namn om en önskad partner väljs eller om ett sexuellt beteende som anses avvikande förekommer²⁶.

²⁰ Se Länsstyrelsen i Östergötlands län (2018) underlag till en nationell handlingsplan för arbetet mot könsstympning av flickor och kvinnor.

²¹ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 62-63

²² <https://data.unicef.org/topic/child-protection/female-genital-mutilation/#>

²³ Socialstyrelsen (2015), *Flickor och kvinnor i Sverige som kan ha varit utsatta för könsstympning, En uppskattning av antalet.*

²⁴ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 63

²⁵ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 64

²⁶ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 64-65

”Många homo- och bisexuella samt transsexuella ungdomar drabbas av så kallade omvändelseförsök. Det innebär att familjemedlemmar eller släktingar försöker få dem att bli heterosexuella, till exempel genom att hitta en lämplig partner och tvinga dem att ingå äktenskap. HBTQ-personer är därför en särskilt utsatt grupp i detta sammanhang eftersom dessa kan ses som ett hot mot familjens heder²⁷.

Hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som t.ex. barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning är ett samhällsproblem som orsakar stort fysiskt och psykiskt lidande och som det är av yttersta vikt att samhället markerar med kraft mot.

För att få en uppfattning om hur utbrett problemet med hedersrelaterat våld och förtryck är i Sverige har Socialstyrelsen fått regeringens uppdrag att göra en nationell kartläggning av omfattningen av hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive barn- och tvångsäktenskap²⁸,²⁹.

Sammanfattning av vad utredningen föreslår

Barnäktenskap

En straffbestämmelse om barnäktenskap bör införas

Riskerna med barnäktenskap och s.k. äktenskapsliknande förbindelser (eller informella äktenskap) är många och väl kända³⁰. Trots denna syn på äktenskap som ingås med barn finns det inte någon särskild straffbestämmelse som tar sikte på det fallet att någon gifter sig med ett barn, eller medverkar till att ett barn blir gift. Det finns flera omständigheter som kan motivera införandet av ett särskilt barnäktenskapsbrott. Det som främst gör sig gällande är de bevisvärigheter som visat sig mer eller mindre regelmässigt föreligga i ärenden om äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa med barn som brottsoffer³¹. Det är inte ovanligt att det förekommer påtryckningar som inte är straffbara som t.ex. att familjen kommer att bli utskämd om barnet inte gifter sig med den familjen har utsett, eller att barnet kommer att stötas ut ur familjegemenskapen³².

En straffbestämmelse kan verka avhållande på den som överväger att medverka till ett barnäktenskap. Den kan stärka familjer som behöver hjälp med att stå emot påtryckningar från andra om att gifta bort en underårig familjemedlem. Detsamma kan gälla den som står under påtryckningar från andra, att gifta sig med ett barn. En straffregel kan också stärka barn som inte vill gifta sig och ge dem verktyg för att motsätta sig äktenskapet.

Utredningens sammantagna bedömning är att barnäktenskap bör kriminaliseras och att det finns ett tillräckligt stort tillämpningsområde för att en straffbestämmelse ska kunna motiveras. Ansvar för barnäktenskapsbrott bör alltså träffa den som ”förmår” eller ”tillåter” barnet att ingå äktenskap. Utredningens förslag kan sammanfattas med att några juridiskt giltiga svenska barnäktenskap inte längre kan ingås och föreslagna skärpningar av reglerna kring erkännande av utländska barnäktenskap

²⁷ <http://www.hedersfortryck.se>

²⁸ Regeringsbeslut S2017/01221/JÄM. Kartläggningen ska redovisas senast den 29 mars 2019, en delredovisning har gjorts den 30 mars 2018. I delredovisningen redovisas det arbete, en förstudie, som kommer att ligga till grund för det fortsatta arbetet. Vidare redovisas en övergripandeplan för uppdragets fortsatta genomförande.

²⁹ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 65

³⁰ se bl.a. avsnitt 4.4 i utredningens delbetänkande, SOU 2017:96 och SOU 2018:69, Kap 4.4, s. 78-79

³¹ Hovrätten för Nedre Norrlands dom 2018-04-18 i mål B 1382-17

³² SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 13-14

kommer att få till följd att utländska barnäktenskap i princip aldrig kommer att erkännas. Straffet för brottet ska vara fängelse i högst fyra år³³.

I skyddande syfte bör ett utreseförbud för barn som riskerar att föras utomlands för att ingå äktenskap eller könsstympas införas samt att ett utreseförbud som avser dessa fall införs i LVU

I dagsläget framstår möjligheterna att ingripa med förebyggande åtgärder som begränsade. Reglerna i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), de straffprocessuella tvångsmedlen³⁴ samt möjligheten att meddela kontaktförbud medför visserligen att tvångsåtgärder i vissa fall kan tillgripas. Trots dessa regler förekommer det att barn förs utomlands för att utsättas för tvångsäktenskap eller könsstympning. Detta förhållande kan bl.a. bero på att inga av de nämnda regelverken är särskilt utformade för att avvärja att någon förs ut ur Sverige i sådana syften. Med undantag för LVU riktar de sig inte heller mot den skyddsbehövande utan mot misstänkta eller möjliga förövare. Inte heller regelverket för pass och andra resehandlingar innehåller några bestämmelser till skydd för enskilda i dessa situationer³⁵.

”Mot denna bakgrund är det angeläget att vidta åtgärder för att kunna förhindra att barn förs utomlands för att tvingas att ingå äktenskap eller könsstympas. Sådana åtgärder bör även omfatta barn vilka förs utomlands för att ingå giftermål vilka de till synes samtycker till, bl.a. mot bakgrund av att det i regel är skadligt för barn att gifta sig och att dessa inte bör tillerkännas förmågan att samtycka till de långtgående konsekvenser som ett giftermål medför.

Utredningen föreslår därför att ett utreseförbud som avser dessa fall införs i LVU. Förslaget utgår i huvudsak från lagens befintliga systematik, vilket bl.a. innebär att ett utreseförbud som huvudregel ska meddelas av förvaltningsdomstol men i brådskande fall även kan meddelas tillfälligt av socialnämnden”³⁶.

Förtydligande av begreppet ”föras”

Bestämmelsen tar sikte på risken att barnet *förs utomlands* i något av de angivna syftena. Härmed avses att någon annan än barnet själv för ut detta ur landet, genom att resa med barnet eller på något annat sätt aktivt verka för en sådan resa, t.ex. anordna eller planera denna. Bestämmelsen bör även vara tillämplig i de fall barnet medverkar till att föras utomlands genom en sådan resa.

Däremot ska helt självständiga resor vilka sker på barnets initiativ utan inblandning från någon annan inte omfattas. Sådana utlandsresor torde dock vara ovanliga och främst komma i fråga om två underåriga planerar att resa iväg för att frivilligt gifta sig. Enligt vår bedömning framstår det inte som tillräckligt skyddsvärt att förhindra sådana resor. Därmed bör man inte heller bedöma ett sådant fall som att den ena av de tilltänkta makarna för den andra utomlands och vice versa.

Av samma anledning är det rimligt att betrakta det som att barnet *förs utomlands* även när barnet samtycker till detta, om t.ex. någon i barnets familj eller släkt ska resa med barnet eller har planerat eller tagit initiativ till resan etc.³⁷.

³³ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 14-15

³⁴ såsom reseförbud enligt 25 kap. rättegångsbalken

³⁵ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 17

³⁶ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 18

³⁷ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 189-190

Utreseförbud kan meddelas tillfälligt av socialnämnden

Ett barn ska kunna meddelas en inskränkning av rätten att lämna Sverige om det finns risk för att barnet förs utomlands för att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas. Ett sådant utreseförbud ska som huvudregel meddelas av förvaltningsrätten efter ansökan av socialnämnden. Bestämmelserna införs i LVU även om det inte ska vara en förutsättning för meddelandet av ett utreseförbud att villkoren för beredande av tvångsvård enligt den lagstiftningen är uppfyllda. Utredningen föreslår alltså att utreseförbud ska kunna meddelas om det finns risk för att den som är under 18 år förs utomlands i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas. Den nya regleringen bör införas i LVU³⁸.

Ett utreseförbud bör dock inte kunna meddelas för personer vilka fyllt 18 år. Bestämmelsen om utreseförbud kommer därför att skilja sig från vad som gäller för beredande av vård, vilket i fall som avses i lagens tredje paragraf (de s.k. beteendefallen) kan ske även för unga upp till 20 år. Utreseförbudet bör nämligen, likt 2 § LVU vilken endast gäller den som är under 18 år, främst ha betydelse när barnet behöver skydd utifrån sina hemförhållanden eller liknande och inte i de fall då det är personens egna beteende som medför ett behov av skydd³⁹.

Prövningen av utreseförbud ska vara förvaltningsrättslig och bör därför inte kräva att förutsättningar för ansvar för brott föreligger. Beslut om vård med stöd av LVU meddelas enligt 4 § av förvaltningsrätten efter ansökan av socialnämnden. Enligt utredningen bör denna ordning gälla även för det föreslagna utreseförbudet. Detta med tanke på att en sådan åtgärd är ett ingripande avsteg från en grundlagsskyddad rättighet. Ett utreseförbud ska därför som huvudregel kunna meddelas först efter en prövning i domstol. Detta innebär bl.a. att socialnämnden i brådskande fall bör kunna besluta om ett tillfälligt utreseförbud, vilket därefter måste underställas förvaltningsrättens prövning inom viss tid (jfr 6 och 7 §§ LVU om omedelbart omhändertagande)⁴⁰.

”Av samma anledning bör ett sådant beslut alltid gälla omedelbart. Även rätten bör få meddela ett tillfälligt utreseförbud när socialnämnden har ansökt om utreseförbud eller beredande av vård. Om förvaltningsrätten fastställer eller meddelar ett beslut om tillfälligt utreseförbud, bör det krävas att socialnämnden kort tid därefter ansöker om ett utreseförbud (jfr 8 § LVU).

När det gäller den tidsperiod under vilken ett utreseförbud bör kunna gälla föreslår vi att beslutet, likt ett avgörande om vård enligt LVU, inte ska begränsas i tid utan gälla tillsvidare. Skälet till det är att det i förhand är svårt att bedöma hur länge det finns risk för att den som ska skyddas löper risk att föras utomlands i något av de angivna syftena. En löpande skyldighet för socialnämnden att ompröva förutsättningarna för ett utreseförbud bör dock föreskrivas, tillsammans med en möjlighet att överklaga det beslut en sådan omprövning utmynnar i till förvaltningsrätt. På så sätt garanteras en fortlöpande möjlighet till domstolsprövning vilket är önskvärt ur bl.a. ett proportionalitets- och rättssäkerhetsperspektiv. Enligt vår bedömning kan omprövningsskyldigheten utformas med 13 § andra stycket LVU som förebild. Utreseförbudet bör även upphöra i samband med att den unge fyller 18 år eftersom det endast är tänkt att avse barn”⁴¹.

³⁸ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 185-186

³⁹ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 188

⁴⁰ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 190

⁴¹ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 191

”Internationella regelverk på civilrättens område

Svenska myndigheter saknar verkställande befogenheter utanför Sverige. Detta innebär t.ex. att ett beslut om vård enligt LVU kan fattas avseende ett barn i utlandet men inte verkställas så länge barnet är utomlands. Om det aktuella landet omfattas av Bryssel II-förordningen eller 1996 Haagkonvention kan ett beslut om tvångsomhändertagande erkännas och verkställas av detta. Både konventionen och förordningen rör frågor om föräldraansvar och åtgärder till skydd för barn. Syftet med bestämmelserna är att förbättra skyddet för barn i internationella situationer⁴². Konventionen gäller alla avgöranden om föräldraansvar, t.ex. avgöranden om vårdnad, boende, umgänge eller en tillfällig placering av ett barn utanför det egna hemmet. Även tvångsomhändertagande av barn är en sådan åtgärd som tillhör konventionens tillämpningsområde. Med stöd av konventionen och förordningen kan således ett beslut angående t.ex. vårdnad, umgänge eller tvångsvård erkännas och verkställas i en annan stat. Hur verkställigheten utomlands av ett svenskt LVU-beslut ska gå till är emellertid svårt att uttala sig om generellt. UD-KC (Enheten för konsulära och civilrättsliga ärenden) är centralmyndighet i förhållande till Bryssel II-förordningen och 1996 års Haagkonvention och kan bistå aktuella svenska myndigheter i ärenden som faller inom dessa rättsakter. Det är dock sökande själv, t.ex. en förälder eller socialnämnd, som i förekommande fall måste ansöka om erkännande och verkställighet hos utländska myndigheter.

Bestämmelserna i Bryssel II-förordningen och 1996 års Haag-konvention behandlas inte närmare än så här i utredningen. Bland annat eftersom många av de länder som i första hand berörs av problematiken avseende tvångsäktenskap och könsstympning inte är anslutna till konventionen eller omfattas av förordningen^{43, 44}.

Hedersmotiv

En särskild straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv bör införas

Hedersrelaterat våld och förtryck är ett samhällsproblem och det bör vara en prioriterad uppgift att bekämpa brottslighet som har hedersmotiv. Mot denna bakgrund är det önskvärt att allvaret hos den brottslighet som sker i hederns namn regelmässigt och tydligt återspeglas i dess straffvärde. En ny straffskärpningsgrund kan ses som ett led i att tydliggöra brottsoffrens särskilt stora utsatthet och att stärka rättighetsskyddet för de som drabbas. Om en ny särskild straffskärpningsgrund införas skulle det inte råda något tvivel om att förekomsten av hedersmotiv är av betydelse vid straffvärdebedömningen. Ett sådant tydliggörande kan framför allt bidra till att hedersmotiv uppmärksammas i större utsträckning av polis, åklagare och domstolar – exempelvis genom att bevisning om motivet säkras under förundersökningar och att strängare påföljder döms ut i domstol. Införandet av en särskild straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv markerar även det allmännas ståndpunkt att sådan brottslighet aldrig kan accepteras och bör kunna påverka den syn som såväl samhället i stort som vissa grupper har på brottslighet med hedersmotiv⁴⁵.

Mot denna bakgrund föreslår vi att det i 29 kap. 2 § brottsbalken införas en ny punkt 9 som innebär att det vid bedömningen av straffvärdet som en försvärande omständighet särskilt ska beaktas om ett motiv för brottet varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grups heder. Den föreslagna lagtexten knyter i huvudsak an till den definition av hedersrelaterad

⁴² För de fall ett barn olovligt har förts utomlands kan även Haagkonventionen av den 25 oktober 1980 om de civila aspekterna på internationella bortförande av barn var aktuell. 1980 års Haagkonvention har i huvudsak två syften, nämligen att säkerställa ett snabbt återförande av ett olovligt bortfört eller ett kvarhållet barn till det land där barnet är bosatt och att skydda rätten till vårdnad och umgänge.

⁴³ Bryssel II-förordningen är tillämplig i alla EU:s medlemsstater förutom Danmark. Vad gäller 1996 års Haagkonvention är, förutom stater som Australien, Turkiet, Marocko, Albanien, Serbien och Ryssland, majoriteten av konventionsstaterna medlemmar i EU.

⁴⁴ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, Utdrag från s. 168-169

⁴⁵ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 15-16

brottslighet som polis och åklagare använder sig av och utgår från den prägel och det syfte som brottslighet baserad på hedersnormer innehar⁴⁶.

Utredningens bedömningar avseende myndigheternas samverkan, arbetsmetoder och ansvarsområden

Lagstiftningen utgör en viktig del i arbetet med att förebygga och bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer. Men problematiken kräver också andra åtgärder. Att identifiera och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck är ett arbete som ankommer på många samhällsaktörer och inte bara de brottsbekämpande myndigheterna⁴⁷.

Det finns ett behov av en förbättrad övergripande samverkan mellan främst Utrikesdepartementet och Socialstyrelsen när det gäller frågor om nödställda som har förts utomlands för att t.ex. giftas bort eller könsstympas. Sådana internationella ärenden aktualiserar en rad övergripande frågor, såsom bl.a. ansvars- och arbetsfördelningen mellan socialtjänsterna och utrikesförvaltningen utifrån gällande regelverk. Vi bedömer därför att en övergripande samverkan i dessa frågor bör ske i fast och strukturerad form⁴⁸.

Utredningen anser också att det finns ett behov av en övergripande permanent resurs- och kompetensfunktion med uppgift att på olika sätt främja arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck genom konkret stöd till berörda myndigheter, kommuner och regioner. Att närmare ange formerna för en sådan funktion omfattas inte av utredarens uppdrag⁴⁹.

Utökade möjligheter att underlätta ett återförande av personer som förts utomlands

När det gäller hanteringen av enskilda ärenden finns det utrymme för en förbättrad samverkan, mellan främst socialtjänsterna och utrikesförvaltningen för att hjälpa den som förts utomlands hem till Sverige. Kunskaperna i dessa frågor varierar hos landets socialtjänster. Vi bedömer att Socialstyrelsen därför bör ges i uppdrag att utveckla socialtjänsternas möjligheter att samverka effektivt med bl.a. utrikesförvaltningen genom att ta fram metodstöd för hanteringen av dessa ärenden⁵⁰.

⁴⁶ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 16

⁴⁷ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 19

⁴⁸ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 20

⁴⁹ SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 21

⁵⁰ SOU 2018:69, s. 20